

काही आठवणी (भाग ४)

ललिता फडके

मोटारीत रियाज

प्रत्येक कार्यक्रमापूर्वी ३-४ तास रियाज करण्याचा बाबूजींचा नेम होता. एकदा अमेरिकेत मोटारने कार्यक्रमाच्या ठिकाणी परस्पर जायचे होते. बाबूजींनी मोटारीतच रियाज सुरू केला. ते ऐकून त्यांना घेऊन जाणाऱ्या श्री. बिडयेंना कार्यक्रम नीट होईल की नाही, अशी काळजी वाटायला लागली. रियाजचे स्वरूप व कार्यक्रमाचे स्वरूप यांतील फरक न कळल्याने अशी शंका आली होती.

प्रत्यक्ष कार्यक्रमानंतर ती अर्थातिच फिटली. होनोलुलू येथे शरद उपासनींकडे (हे नंतर राज्य सरकारचे मुख्य सचिव होते) कार्यक्रम करून बाबूजी लंडनमधील त्यावेळचे भारताचे हायकमिशनर अप्पासाहेब पंत यांच्या घरी गायले होते. त्यांच्या घराचा पत्ता शोधताना एकदीड तास उशीर झाला, तरी श्रोते त्यांची वाटत पाहात थांबले होते.

१९८४ मध्ये बाबूजींचा लंडनमध्ये कार्यक्रम ठरला होता. पण निघण्यापूर्वी काही

दिवस आधी बाबूजींचे बंधू नानासाहेब यांचे निधन झाले. सर्व कार्यक्रम रद्द करण्याची बाबूजींची इच्छा होती. पण नानासाहेबांच्या कुटुंबीयांनी त्यांना परावृत्त केले व शेवटी मनावर दगड ठेवून बाबूजी परदेशात गेले आणि कार्यक्रम यशस्वी करूनच परतले.

बाबूजींच्या निश्चयी स्वभावाचे आणखी एक उदाहरण. आणीबाणीच्या काळात ‘गीतरामायणा’चे कार्यक्रम करताना निवेदन करतेवेळी बाबूजी प्रचलित राजकारणावर बोलत. एका कार्यक्रमात स्नेही मंडळींनी सल्ला दिला की, कार्यक्रमाच्या ठिकाणी साध्या वेशातील पोलीस असून राजकारणावर बोलल्यास अटकेची शक्यता आहे. बाबूजींनी काय उत्तर द्यावे, “मला अटक झाली तर आयती विश्रांती मिळून तुरुंगात तंबोरा घेऊन रियाज करायला मिळेल!” अर्थातच अटकेचा प्रसंग आला नाही, हा भाग वेगळा.

रामाची कृपा

गीतरामायणासाठी बाबूजी विदर्भातील एका गावात गेले होते. आगगाडीचा प्रवास होता. थंडी बरीच होती. कार्यक्रम खूप रंगला. परत आगगाडीने जायचे होते व स्टेशन ३० किलोमीटरवर. वेळ कमी असल्याने सर्वांनी भराभर सामान उचलले व बाहेर एक उघडी गाडी होती, त्यात जाऊन बसले. गाडी गावातून जात होती, तोपर्यंत काही जाणवले नाही. गावाबाहेर आल्यावर गाडीचा वेगही वाढला आणि गर वाराही झोंबायला लागला. स्वेटर मफलर घालूनही थंडी वाजतच होती. चंद्रकांत बाबूजींना म्हणाला, “तुम्ही डोके वाच्यावर ठेवू नका. खाली वाका.” पण ह्यांनी कोणाचेच ऐकले नाही. ह्यांना काळजी गाडी वेळेवर मिळते की नाही, याचीच! शेवटी सर्वजण स्टेशनवर पोचले व गाडी मिळाली.

हे मुंबईला सकाळी ८ वाजता घरी आले. संध्याकाळी लगेच ‘रंगभवन’मध्ये कार्यक्रम होता.

गावाहून आल्यावर हे बेसिनवर हात व तोंड धुवावयास गेले असताना चूळ सरळ पडत नव्हती. नंतर आरशात पाहिले, तर एक डोळा मिटत नव्हता. तेक्हा ह्यांच्या लक्षात आले की, हे काहीतरी निराळेच आहे. आम्ही दोघे डॉक्टरांकडे गेलो. डॉक्टरांनी चेहरा पाहिल्याबरोबर फेशियल पॅर्लिसिस झाल्याचे सांगितले. डोळ्याला गॅगल लावायला सांगितला, कारण डोळा मिटत नव्हता. “थंडी किंवा ऊन तोंडावर आले की असे होते,” असे डॉक्टर म्हणाले. “कानाच्या मागच्या बाजूस जो उंचवटा आहे तो फार सांभाळावा लागतो. तुम्ही शेतकऱ्याकडे कधी बघितले, तर तुमच्या लक्षात येईल. तो उन्हात शर्ट-सदरा घालत नाही, पण डोक्यावर मोठा फेटा कानामागून बांधतो.”

डॉक्टरांकडून येता येता गॅगल विकत घेतला. घरी आले. ह्यांना मी म्हटलं, “रात्रीचं जागरण, प्रवास झाला आहे, आधी जेवून घ्या. झोप काढा. परत रात्री कार्यक्रम आहे.” हे म्हणाले, “आता मी कसचा झोपतो- कार्यक्रम होईल की नाही, शंका वाटते.”

रात्री हे गॅगल लावून कार्यक्रमाला गेले. साडेआठ वाजता. कार्यक्रम होता. ह्यांना येताना पाहून प्रेक्षकांत थौडी चुळबूळ झाली, स्टेजवर बसल्यावर ह्यांनी गॅगल काढला. तंबोरे सुरात लावले व लोकांना म्हटले, “मी आज तुम्हांला निराळा दिसतो ना. त्याचं कारण असं असं” म्हणून रात्रीच्या प्रवासाचे वर्णन केले. बोलता बोलता शेवटी म्हणाले, “या आजारामुळे माझे उच्चार चुकले, स्वर बोबडे आले तर मी कार्यक्रम तिथेच थांबवीन. नाहीतर मी संपूर्ण कार्यक्रम करीन.”

हे स्वतःच निवेदन करीत होते. वाणी स्वच्छ होती. कार्यक्रम सुरु झाला. तरीही ह्यांनी विचारले, “माझे बोलणं तुम्हांला स्वच्छ कळतं आहे ना?” सर्वांनी ‘हो’ म्हणून मोठ्याने कोरस होकार दिल्यावर हे हसले. “ही रामाची कृपा” म्हणून दुसरे गाणे गाऊ लागले.

असाही मांसाहार

मे महिन्याच्या अखेरीस पावसाळी दिवसांमुळे स्टेजवर किडे, डास, चिलटे फिरत. बाबूजींच्या पुस्तकाजवळ दिवा असल्याने त्यांना फारच त्रास होई. गाताना तोंड उघडायचा अवकाश, लगेच एखादा कीटक तोंडात जाई. खाकरून किती वेळा काढणार? मग ते सरळ पाणी पिऊन कीटक पोटात ढकलत. त्या दिवशी बाबूजी मांसाहारी होत. एकदा एक ब्लिस्टरचा किडा काखेत चावून खूप आग आग झाली. फोड आला. पण बाबूजींची सहनशक्ती अचाट! त्यांनी कार्यक्रम पूर्ण केला.

जाहीर कार्यक्रमात अनेकदा चेहन्यावर वारा येईल, अशा रीतीने संयोजकांकडून स्टेज लावले जाई. यामुळे आवाज बसण्याचीही शक्यता असे. हे लक्षात आल्यावर संयोजक स्टेज व्यवस्था बदलू पाहात. पण बाबूजी त्यांना रोखत. श्रोत्यांची गैरसोय आयत्या वेळी करून माझी सौय नको, असे ते म्हणत.

एकदा ह्यांना एका ठिकाणी अध्यक्ष म्हणून बोलावले होते. त्यावेळी एका ८-९ वर्षांच्या मुलीने ‘मज आणुनी द्या तो हरिण अयोध्यानाथा’ हे गाणे इतके लाडिकपणे आणि सुंदर म्हटले की, बाबूजींनी खूष होऊन तिला पटकन शंभर रुपये बक्षीस म्हणून दिले. त्या मुलीला खरे म्हणजे सीतेने हड्डासाठी रामाकडे काय मागितले, हे कळलेसुद्धा नव्हते. अर्थ समजला असता, तर ती लाजली असती.

एका ठिकाणी देवस्थानच्या गावात कार्यक्रम होता. चहापानासाठी आत गेल्याचे निमित्त झाले आणि बाबूजींचा पेटीचा स्टँड आणि चपलाही चोरीला गेल्या. तेव्हा मुंबईला परत आल्यावर सावधगिरी म्हणून दोन स्टँड करून घेतले, ते अजूनही आहेत.

‘गीतरामायण’ला प्रौढांप्रमाणे बरीच शाळकरी मुलेही येत. हळूहळू त्यांचा उत्साह ओसरून ती पेंगू लागत. त्यांना प्रतीक्षा असे, ती एकाच गाण्याची- ‘सेतू बांधा रे!’ ते गाणे आले की मुले एकमेकांना उठवत, “अरे उठा, आपलं गाण आलं.” मग

‘सियावर रामचंद्र की जय’ या ओळीतील ‘जय’ हा शब्द हा बालचमू इतक्या जोरात म्हणत असे की, सारा परिसर दुमदुमून जाई. इतर श्रोतेही त्यात सामील होत. पुण्याच्या गरवारे कॉलेजच्या मैदानावर श्रोत्यांनी दुमदुमून टाकलेला ‘जय’ टिळकरोडवरील बाबूजींच्या ‘चित्रकुटी’तही ऐकायला येई.

- ललिता फडके

(श्री. श्रीधर फडके यांच्या परवानगीने, वै. सुधीर फडके यांच्या 'जगाच्या पाठीवर' या आत्मचरित्रात् न)